

УДК 371(09).37(09)

Марушкевич А. А.

**АКТУАЛІЗАЦІЯ НАПРЯМІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:
ВРАХУВАННЯ ДОСВІДУ ВИКЛАДАЧІВ
КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

В публікації актуалізуються окремі напрями наукових досліджень викладачів кафедри педагогіки Київського університету, які працювали у різні періоди функціонування цього вищого навчального закладу і сприяли розвитку педагогічної науки і практики в Україні. Вказуються їх основні праці, акцентується увага на означених попередниками напрямах наукового пошуку, які заслуговують на подальший розвиток у дослідженнях сучасних учених. Серед актуальних напрямів наукових досліджень досі залишаються такі як розкриття педагогічного значення творів визначних особистостей, вплив релігії на формування високих моральних якостей молоді, значення пізнавального інтересу в інтелектуальному розвитку дитини, розвиток теорії і практики навчального процесу, забезпечення професійної підготовки вчителя у вищих навчальних закладах, підвищення рівня педагогічної підготовки студентів, поліпшення політехнічної освіти і трудового навчання в сільській школі, впровадження в освітній процес ВНЗ модульно-тьюторської системи та ін.

Ключові слова: актуалізація, викладачі, кафедра педагогіки, Київський університет, напрями наукових досліджень, досвід, визначні особистості.

Постановка проблеми. У період реформування освітньої галузі фахівці різних сфер наукового знання звертаються до досвіду відомих постатей, частіше своїх попередників, з метою виявлення їх підходів щодо вирішення наукових проблем шляхом здійснення досліджень за певними напрямами, що є важливим для отримання інформації, необхідної до застосування у процесі навчання молоді. Вивчаючи зміст напрацювань педагогів різних років, які викладали педагогічні дисципліни у вищих навчальних закладах країни, ми переконуємося в тому, що вони намагалися глибоко пізнавати ті аспекти історії педагогіки, навчання, виховання, про які потрібно було говорити зі студентами як майбутніми фахівцями, теоретиками і практиками освітньої галузі. Аналізуючи досягнення педагогів минулих років ми дедалі частіше переконуємося у необхідності актуалізації і використання у своїй практичній діяльності перевірених часом ідей, які можна втілювати у нові проекти, розробки тощо. Нинішні викладачі, діячі сфери освіти і науки усвідомлюють, що знання досвіду попередників допоможе їм розробляти сучасні технології навчання та виховання студентів, висувати вимоги до їх знань з урахуванням викликів часу, потреб нинішнього ринку праці. Значущими у цьому напрямі є напрацювання різних років викладачів однієї з найдавніше створених у Київському університеті кафедри – кафедри педагогіки.

У минулому педагогіку у цьому славетному навчальному закладі викладали відомі і досвідчені особистості, серед яких Сильвестр Сильвестрович Гогоцький, Степан Андрійович Ананьїн, Яків Борисович Резник, Сава Христофорович Чавдаров, Микита Минович Грищенко, Дмитро Лаврович Сергієнко, Анатолій Миколайович Алексюк.

З історичних джерел відомо, що після створення університету його професори та приват-доценти долучалися до підготовки учительських кадрів, викладаючи на курсах при навчальному окрузі. Ці курси відвідували випускники вищих навчальних закладів, які вирішили присвятити своє життя навчанню та вихованню підростаючих поколінь [2]. Протягом тривалого періоду функціонування університету в його стінах проводиться навчання фахівців для різних сфер науки, культури, виробництва і не полишається справа підготовки кадрів для освітньої галузі. Цим займалися названі особистості і продовжують опікуватись їх послідовники, тому науково-педагогічний доробок кожного з попередників ретельно вивчається, а напрями досліджень актуалізуються.

Метою нашої публікації є акцентування уваги сучасних дослідників на актуальних напрямах наукової праці колишніх викладачів кафедри педагогіки Київського університету, які сприяли розвитку педагогічної науки і практики в Україні.

Завдання публікації полягає у висвітленні актуальних напрямів наукової праці колишніх викладачів кафедри педагогіки Київського університету, які заслуговують на подальший розвиток у дослідженнях сучасних учених.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні відомо, що доктор філософії та стародавньої філософії Сильвестр Сильвестрович Гогоцький (1813–1889) долучився до викладання педагогічних дисциплін з 1851 року. Серед його праць знаходимо ряд суто педагогічних, які стосуються виховуючого навчання, аналізу педагогіки як науки, розкриття педагогічного значення творів визначних особистостей. С. С. Гогоцький упевнено заявляв, що педагогіка тісно пов'язана з багатьма науками, а надто із психологією, етикою, гігієною. На його переконання «загальним посібником із педагогіки з боку правильного розуміння мети людського життя служить релігія» [3]. Він був упевнений, що релігійні почуття сприяють формуванню цілісної особистості, розвитку її свідомості і високих моральних якостей, духовності.

Серед масиву праць ученого виокремлюємо «Введение в педагогіку» («Журнал Министерства народного просвещения», 1855), «Краткое обозрение педагогики или науки воспитательного образования» («Университетские известия», 1979), «Педагогическое значение басен Крылова» («Университетские известия», 1968) та ін.

У 1915–1925 рр. ХХ ст. у Київському університеті викладання курсів педагогіки, історії педагогіки, дитячої і педагогічної психології забезпечував приват-доцент Степан Андрійович Ананьїн (1873–1942), відомий у науково-педагогічних колах як організатор у сфері освіти й активний громадський діяч. Його освітня і наукова діяльність вирізнялася високим рівнем творчої активності. С. Ананьїн реалізував свою науково-педагогічну діяльність у викладацькому, науково-дослідному, організаторсько-наставницькому, громадському, управлінському, культурно-просвітницькому, літературно-творчому напрямах. Вони були пов'язані з пізнанням історії педагогіки, пошуком альтернативних підходів до змісту освіти, вивченням пізнавального інтересу особистості, дослідженням питань трудового виховання молоді [5].

Важким періодом в історії Київського університету, зокрема, функціонуванні окремих його структурних підрозділів була весна 1920 року. У середині 1920 р. на його базі було створено Київський медичний інститут й Інститут народної освіти (згодом Київський інститут народної освіти – КІНО) [5]. Про КІНО відомо й те, що в його структуру спочатку ввійшли три факультети: дошкільний, шкільний, лікувально-педагогічний, а незабаром, у 1921–1922 рр. почали функціонувати два факультети: соціального виховання та професійної освіти. Факультет професійної освіти очолював С. Ананьїн. Його наукові здобутки відображено у ґрунтовних працях: «История педагогики» (1911), «Педагогический календарь-справочник» (1911), «Интерес по учению современной психологии и педагогики» (1915), «Педология» (1923), «Трудове виховання. Його минуле і сучасне» (1924) [5].

У 1932 р., після відновлення університету, одним з основних завдань навчального закладу стала підготовка фахівців для різних галузей виробництва і курс педагогіки й окремих методик викладали в обмеженому обсязі [4]. У 1937–1940 рр. завідувачем кафедри педагогіки Київського університету працював Яків Борисович Резнік, який народився 11 квітня 1892 року в сім'ї вчителів у місті Чорнобилі Київської області. Його публікації друкували українською, російською, єврейською мовами.

Я.Б. Резнік захистив першу докторську дисертацію з педагогічних наук в Україні на тему: «Теорія і практика навчального процесу» [4]. Учений велику увагу приділяв дослідженню пізнавального інтересу дітей та молоді, методів і принципів навчання, забезпеченню самостійної роботи учнів.

Його внеском у розв'язання психолого-педагогічних проблем навчального процесу є розробка системи педагогічних завдань, спрямованих на формування в учнів інтересу до навчання. Він усебічно обґрунтував питання удосконалення навичок учнів, закріплення, засвоєння і повторення ними навчального матеріалу, стимулювання їх активності учнів під час повторення; науковості, свідомості засвоєння знань, зв'язку теорії із практикою у навчальному процесі тощо [4]. Учений був автором численних публікацій переважно з дидактики, серед яких «Психологічні основи навчального процесу», «Методика закріплення навчального матеріалу», «Интерес і увага у викладанні» (1938), «Лекція і бесіда як методи викладання у школі» (1938), «Домашнє завдання та самостійна робота учнів» (1938).

У 1939 р. з Київського педагогічного інституту до університету був переведений заслужений діяч науки УРСР, професор Сава Христофорович Чавдаров (1892–1962). Його наукові інтереси були спрямовані на вирішення питань обґрунтування шляхів підготовки учнів до практичної діяльності, спеціалізації шкіл за одним напрямом, запровадження додаткового навчання з окремих видів роботи (на вибір учнів), зміцнення практичних умінь дітей у позанавчальній діяльності.

С.Х. Чавдаров вивчав творчу спадщину К. Ушинського, педагогічні ідеї Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка. Особливу увагу науковець зосередив на висвітленні у їх працях проблем морального, розумового та фізичного виховання підростаючого покоління [6].

З 1944 по 1962 роки С.Х. Чавдаров очолював кафедру педагогіки. Основними напрямами його роботи були: аналіз розвитку педагогіки як науки і навчальної дисципліни, дослідження принципів навчання, вивчення наукової спадщини визначних особистостей з концентрацією уваги на їх поглядах щодо реалізації різних напрямів виховання серед дітей та молоді. У 1940 р. за його редакцією видано підручник «Педагогіка» (ним написані параграфи «Радянська дидактика та її принципи», «Методи

навчання», «Перевірка та оцінка знань учнів», «Перевірні іспити»); праці «Принципи радянської дидактики» (1949), «Педагогічна наука в УРСР за сорокаріччя» (1957); «Основи дидактики К.Д. Ушинського» (1940), «Великий український учений» (К 150-летню Г.С. Сковороди) (1944), «Педагогічні ідеї Т.Г. Шевченка» (1953), «Педагогические взгляды И.Я. Франко» (1956).

У середині ХХ ст. педагогічні кафедри в університетах функціонували нетривалий час. Педагогіку вважали факультативною дисципліною і її викладання забезпечували приват-доценти кафедри філософії. До того ж у різних університетах її викладали по-різному: єдиних програм цієї дисципліни не було, педагогічна практика студентів не забезпечувалася. Вони могли ставати учителями, склавши екзамени з педагогіки і методики без проведення жодного уроку в школі. Проте із плином часу обсяг навчальної роботи кафедри педагогіки Київського університету збільшувався. Зростала кількість її викладачів. Помітною постаттю серед них став Микита Минович Грищенко (1900–1987). В університеті він викладав переважно історію педагогіки, проводив дослідження з педагогіки вищої школи, обґрунтував рівні професійної підготовки вчителя у вищих навчальних закладах.

У роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945) М. Грищенко працював у Київському державному університеті, що був евакуйований у м. Кзил-Орду Казахської РСР. Там він продовжував читати лекції, здійснював керівництво педагогічною практикою студентів і одночасно очолював Кзил-Ординський міський відділ народної освіти. За два роки його роботи школи м. Кзил-Орда посіли перше місце в Казахській РСР з виконання всеобучу й успішності учнів шкіл [1].

Із 1955 р. М. Грищенко працював директором Науково-дослідного інституту педагогіки і професором кафедри педагогіки Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, а з 1958 по 1981 рр. він професор, завідувач цієї кафедри; з 1981 по 1987 рр. – науковий консультант аспірантів [1]. Наукові інтереси вченого в даний період пов'язані з розробкою найважливіших питань навчально-виховної роботи у вищій школі. Він очолював велику групу викладачів та наукових співробітників, що займалися дослідженням питань дидактики вищої школи. За його керівництва і безпосередньої участі в університеті для студентів, яких готували до роботи у вищій школі (філософів, істориків), аспірантів і молодих викладачів читали курс «Основи педагогіки вищої школи» [1]. Ученим опубліковано такі праці, як «Вимоги до лекцій на заочному відділенні», «Шляхи підвищення рівня педагогічної підготовки студентів Київського університету», «Педагогіка в Київському університеті за 50 років». Великий практичний інтерес викликають праці «Вчись самостійно працювати» (1969), «Навчально-виховна робота з першокурсниками» (1974), «Дидактичні поради молодому викладачеві» (1973) тощо. У цей період учений досліджував педагогічну спадщину Т. Шевченка, І. Франка, К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін. Вийшли із друку такі праці як: «Т.Г. Шевченко і народна освіта» (у співавт. із С. Чавдаровим, (1961), «Спадщина К.Д. Ушинського і питання педагогіки вищої школи» (1975) та ін.

У 70–90-ті рр. ХХ ст. у складі викладачів кафедри педагогіки працював Дмитро Лаврович Сергієнко. Він увійшов в історію педагогічної науки як фахівець із питань політехнічної освіти та трудового виховання молоді, оскільки розробив власну методику політехнічного навчання, дав низку рекомендацій із забезпечення суспільно-корисної праці, викладання біології, аналізував історію розвитку політехнічної освіти.

Д.Л. Сергієнко виступав проти відриву політехнічної освіти від всебічного розвитку підростаючого покоління та надмірного захоплення ручною працею, поверхового ознайомлення учнів з різними видами виробництва. Учений висунув низку актуальних і нині ідей щодо організації навчання та виховання сільських дітей і молоді [7].

Він пропагував забезпечення трудового виховання під час проведення уроків трудового навчання, організації суспільно корисної праці, профорієнтаційної роботи з молоддю. На його переконання учні, вивчаючи основи наук та виконуючи різноманітні практичні завдання, засвоюють поняття, закони, правила, принципи, вчать застосовувати їх у трудовій діяльності [7]. Д. Сергієнку належать праці «Підготовка учнів з біології до практичної роботи в соціалістичному сільському господарстві» (1952), «Політехнічна освіта і трудове навчання в сільській школі» (1975), «Робота гуртків юних натуралістів в школі / історія, зміст і методи роботи в світлі завдань політехнічної освіти і трудового виховання» (1957) та ін.

Значний внесок у розвиток історії та дидактики педагогічної науки зробив доктор педагогічних наук, професор Анатолій Миколайович Алексюк (1932–2014). Він очолював кафедру педагогіки вищої та середньої школи у 1975–1990 рр. Особливо значущими в його науково-педагогічній діяльності були 80–90-ті рр. ХХ ст. У цей період учений аналізував ідеї національного відродження середньої загальноосвітньої та вищої школи в умовах суверенної України, займався упровадженням у навчальний процес вищих навчальних закладів модульно-тьюторської системи, розвивав теорію методів навчання, приділяв увагу самостійній роботі студентів, контролю їх знань, досліджував педагогічні ідеї визначних українців.

Підручниками та навчальними посібниками Анатолія Миколайовича Алексюка й досі користуються студенти ВНЗ України. До найпопулярніших видань професора належать: «Загальні методи навчання» (1981), «Педагогіка вищої школи. Курс лекцій. Модульне навчання» (1993), «Дидактика вищої школи» (1988), «Педагогіка: навчальний посібник для студентів університетів» (1985) [8].

Висновки. Враховуючи досвід колишніх викладачів кафедри педагогіки Київського університету шляхом актуалізації напрямів їх наукової діяльності нинішні її науково-педагогічні працівники старанно вивчають праці Сильвестра Сильвестровича Гогоцького, Степана Андрійовича Ананьїна, Якова Борисовича Резника, Сави Христофоровича Чавдарова, Микити Миновича Грищенка, Дмитра Лавровича Сергієнка, Анатолія Миколайовича Алексюка та інших з метою продовжити справу і розвинути у власних дослідженнях задуми попередників. Серед актуальних напрямів наукових досліджень досі залишаються такі як розкриття педагогічного значення творів визначних особистостей, вплив релігії на формування високих моральних якостей молоді, значення пізнавального інтересу в інтелектуальному розвитку дитини, розвиток теорії і практики навчального процесу, забезпечення професійної підготовки вчителя у вищих навчальних закладах, підвищення рівня педагогічної підготовки студентів, поліпшення політехнічної освіти і трудового навчання в сільській школі, впровадження в освітній процес ВНЗ модульно-тьюторської системи та ін.

Зміст підручників, навчальних посібників, методичних розробок, журнальних публікацій колишніх викладачів кафедри педагогіки Київського університету досліджується сучасними вченими, оскільки ці праці заслуговують на впровадження актуальних положень та ідей у практику функціонування навчальних закладів України і зарубіжжя.

Використані джерела

1. Автомонов П. П. Життєвий і творчий шлях М. М. Грищенка – одного з фундаторів сучасної української педагогіки / П. П. Автомонов, О. Ф. Гук // Внесок учених Київського університету в розвиток освіти, підготовку педагогічних та наукових кадрів: матеріали студентської наукової конференції, 25-26 квітня 2014 року (180-річчю Київського університету присвячується) [За заг. ред. А. А. Марушкевич]. – Ніжин: ПП Лисенко М.М. – С. 91-98.
2. Внесок учених Київського університету в розвиток освіти, підготовку педагогічних та наукових кадрів: матеріали студентської наукової конференції, 25-26 квітня 2014 року (180-річчю Київського університету присвячується) [За заг. ред. А. А. Марушкевич]. – Ніжин: ПП Лисенко М. М. – 352 с.
3. Дем'яненко Н.М. Особистість С.С. Гогоцького (1813-1889 рр.) в контексті розвитку вищої освіти України / Н.М. Дем'яненко // Внесок учених Київського університету в розвиток освіти, підготовку педагогічних та наукових кадрів: матеріали студентської наукової конференції, 25-26 квітня 2014 року (180-річчю Київського університету присвячується) [За заг. ред. А. А.Марушкевич]. – Ніжин: ПП Лисенко М.М. – С. 23-33.
4. Жиленко М.В. Теорія і практика освітньої діяльності у творчості Я.Б. Резніка / М.В. Жиленко// Внесок учених Київського університету в розвиток освіти, підготовку педагогічних та наукових кадрів: матеріали студентської наукової конференції, 25-26 квітня 2014 року (180-річчю Київського університету присвячується) [За заг. ред. А.А.Марушкевич]. – Ніжин: ПП Лисенко М.М. – С. 40-47.
5. Кошечко Н.В. Соціально-педагогічні погляди С. Ананьїна (1873-1942) / Н.В. Кошечко // А.А. Марушкевич, Н.М. Кузьменко, Н.В. Кошечко, Н.В. Постоюк. Соціально-педагогічні ідеї освітян ХХ століття: Колективна монографія. – К. : Обрії, 2012. – С. 57-102.
6. Онищук Л.А. Науково-педагогічна діяльність С.Х. Чавдарова / Л.А. Онищук // Внесок учених Київського університету в розвиток освіти, підготовку педагогічних та наукових кадрів: матеріали студентської наукової конференції, 25-26 квітня 2014 року (180-річчю Київського університету присвячується) [За заг. ред. А. А. Марушкевич]. – Ніжин: ПП Лисенко М.М. – С.67-72.
7. Постоюк Н.В. Соціально-політичні ідеї Дмитра Сергієнка щодо формування політехнічних знань та трудового виховання молоді (1911-1984) / Н. В. Постоюк // А. А. Марушкевич, Н.М. Кузьменко, Н.В. Кошечко, Н.В. Постоюк. Соціально-педагогічні ідеї освітян ХХ століття: Колективна монографія. – К. : Обрії, 2012. – С.103-127.
8. Спіцин Є. С. А. М. Алексюк – один із фундаторів педагогіки вищої школи / Є. С. Спіцин // Внесок А. М. Алексюка (1932 – 2014 рр.) в розвиток педагогічної науки і практики: Матеріали наукового «круглого столу», 22 квітня 2016 року/ За заг. ред. А.А. Марушкевич. – Ніжин : Видавець Лисенко М.М., 2016. – С.22-27.

**ACTUALIZATION OF SCIENTIFIC RESEARCH DIRECTIONS:
TAKING INTO CONSIDERATION EXPERIENCE OF TEACHERS
OF PEDAGOGY DEPARTMENT OF KYIV UNIVERSITY**

The article deals with scientific research directions of teachers of Pedagogy department of Kyiv University, who worked during different periods of functioning of this higher educational establishment and contributed to the development of pedagogical science and practice in Ukraine. Their main books have been mentioned. It has been stressed on defined by predecessors directions of scientific search that are deserved further development in researches of modern scientists.

Studying the content of the achievements of teachers of different years, they taught pedagogical disciplines in the higher educational institutions of the country, we are convinced that they tried to learn deeply those aspects of the history of pedagogy, education and upbringing, which had to be talked about with students as future specialists, theorists and practitioners of education.

Analyzing achievements of teachers of past years, we are increasingly convinced of the need to actualize and use in their practical activities time-tested ideas that can be translated into projects and developments.

From historical sources it is known that after the foundation of the university, his professors and privat-docents were attached to the training of teachers, laying out on the courses in the training district. These courses were attended by graduates of higher educational institutions, who decided to devote their lives to the education and upbringing of the younger generations. During the long period of the university's functioning, specialists are trained within the walls for different spheres of science, culture, production and the training of personnel for education is not polished. This was done by persons named and their followers are continuing to work, therefore the scientific and pedagogical heritage of each of the predecessors is carefully studied, and the research trends are actualized.

The most important directions of scientific works of Sylvestor Sylvestrovych Hohotskyi, Stepan Abdriyovych Ananyin, Yakov Borysovych Ryznik, Sava Krystoforovych Chavdarov, Mykyta Mynovych Hryshchenko, Dmytro Lavrovych Sergiyenko, Anatoliy Mykolayovych Aleksyuk have been highlighted in this article. There are such directions of these scientists' works: revealing of pedagogical meaning of works of outstanding personalities, the influence of religion on forming of high moral qualities of young people, the meaning of cognitive interest in intellectual children's development, development of theory and practice of educational process, providing of professional preparation in higher educational establishments, increasing of the level of professional preparation of students, improving of polytechnic education and work training in a rural school, implementation of module tutor system of education in the educational process in higher educational establishments.

It has been proved that it is very necessary to actualize and use checked by time experience in practical activities, implement this experience in new projects, researches etc.

Key words: *actualization, teachers, Pedagogy department, Kyiv University, scientific research directions, experience, outstanding personalities, pedagogical ideas, implementation, practice, educational process, students.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017 р.